

nyének a nyilvánosságot tartja. „A nyilvánosság, hála Istennek megvan” – írja és ezt meg kell becsülni, meg kell tartani.” A reformkori nevelésügyi röpiratok is jelentősen hozzájárultak a pedagógiai kérdések nyilvánosság körében történő megvitatásához.

Fehér Katalin könyve harmadik főfejezetében az időszaki sajtó nevelésbeli szerepével foglalkozik. A szerző megállapítása szerint szinte mind egyik lap foglalkozott a nevelésüggyel. Mégis hangsúlyozza azokat, amelyek e téren is kiemelkedők voltak, és típusok szerint csoportosítja őket. Kiemeli azokat az éles kritikákat, amelyekkel a lapok az oktatásügy állapotát illették. Idézi az *Erdélyi Híradót*, amely szerint az államnak „nem lehet joga a néptől az oktatást megtagadni és a népeket egyiptomi sötétségben tartani.” Részletesebben ismerteti e kérdésekkel foglalkozó nagyobb, elméleti tanulmányokat, így pl. Beély Fidélnék a *Tudománytárban* megjelent tanulmányát, majd az ő és Somogyi Károly írásait a népnevelésről, amelyek a *Religio és Nevelés*-ben jelentek meg. De a politikai lapok, így a *Pesti Hírlap* ilyen tárgyú cikkeit is ismerteti, köztük Kossuth 1841-ben írt híres „Valami a népnevelésről” c. vezércikkét. De foglalkozik Eötvös József a centralista *Pesti Hírlap*-beli írásával is, amelyben ő is keményen fogalmazott: „A zsarnoknak s arisztokráciának hatalma csak a nép tudatlanságán fekszik, míg ezt a témát nem orvosoltatjuk, az uralkodó személyek változhatnak, de szabaddá a nép azért nem lesz...” Elbutítani a népet: ez volt a zsarnokság leghatalmasabb eszköze legrégebb időktől mostanig... felszabadítani a népet: ez a szabadság legerősebb fegyvere.”

A kötet befejező részében még számos ismert és kevésbé ismert szerző íásaival, nevelésügyi reform-javaslatokkal, a magyar tannyelv fontosságával, a névelés korszerűsítésével foglalkozó írásról olvashatnak. Mindezek szorosan kapcsolódtak a kor legjelentősebb aktualitásához, amelyeknek ilyen széles körben ható fórumairól eddig nem volt tudomásunk. A hazai neveléstörténet ezen fontos területének feltárása, amely a reformkori nevelés és a nyilvánosság kapcsolatait oly mélyen elemzi, jelentős tudományos eredmény.

De az a számos analógia, amelyet történelmünk produkált, minden aktualizálási szándék nélkül is elgondolkodtató és tanulságos a mi korunkban is.

KÓKAY GYÖRGY

P. Vásárhelyi Judit: Szenci Molnár Albert és a Vizsolyi Biblia új kiadásai. Előzmények és fogadtatás. Bp. 2006. Universitas, 245 l. /Historia litteraria 21./

Hamarosan minden 16–17. századi magyar nyelvű bibliánkat faksimile kiadásban is kézbe vehetjük. Az utóbbi években a Balassi Kiadó az Országos Széchényi Könyvtárral közösen, valamint a debreceni kutatók Ötvös László vezetésével több kötetet is megjelentettek. (Vö. MONOK István írásait: MKSz 2001. 1. sz. 146–148.; 2004. 3. sz. 307–308.) A faksimile kiadások mellett bibliafordításainkról és -kiadásainkról is jelennek meg színvonalas tanulmányok, monográfiák; Vásárhelyi Judit könyve – amely 2005-ben megvédett akadémiai doktori értekezése alapján készült – méltán sorolható ide.

Erazmista bibliafordítóink (Komjáti Benedek, Pesti Gábor, Sylvester János) szándéka még az volt, hogy fordításaik által megteremtsék a magyar irodalmi nyelvet. A 16. század reformátorai, majd a következő század első felében meginduló katolikus reform képviselői azonban a Biblia fordítását már célnak tekintették, ezzel is saját hitbéli meggyőződésüket akarták bebizonyítani.

A 16. században többen is szerették volna lefordítani a teljes Bibliát magyar nyelvre (Heltai Gáspár, Melius Juhász Péter), ez azonban majd csak a század végén sikerül Károlyi Gáspárnak és munkatársainak, az anyagi háttérrel biztosító Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem segítségével. Ez lett a nyomdahelyéről elnevezett *Vizsolyi Biblia* (1590). A munka a korszak egyik legnagyobb nyomdai teljesítményének tekinthető, amely a későbbi protestáns bibliakiadások alapja lett. A nyomdai munkálatokban is segédkező fiatal Szenci Molnár Albert a 17.

században kétszer is kiadta az „istenes vén ember” bibliafordítását: 1608-ban Hanauban és 1612-ben Oppenheimben.

Szenci Molnár 1600-ban érkezett meg Herbornba, ahol teológiai és filológiai tanulmányokat folytatott. A főiskola abban az időszakban a bibliai szövegek tanulmányozásának fénykorát élte. Molnár a város több jelentős személyével kapcsolatba került, akik közül a kálvinista teológusként, filozófusként és pedagógusként is elismert Johann Piscator volt leginkább hatással rá, mind személye, mind bibliakiadása (Herborn, 1602–1603) révén. Luther munkája után a Piscator-Biblia a legjelentősebb német nyelvű bibliakiadások közé tartozik.

Molnárban is megfogalmazódott a magyar nyelvű biblia kiadásának gondolata; először Piscator munkáját szerette volna lefordítani magyar nyelvre, s ideálisnak azt tartotta volna, ha az a zsolttárossal és a katekizmussal együtt jelenik meg. Hamarosan rájött, hogy szükségtelen a fordítás, elég csak néhány helyen „megjobbítania” a *Vizsolyi Bibliát* (1606-ban kapott egy példányt Heidelbergben), és „az újrakiadásnál figyelembe kell vennie a németországi kálvinista bibliai filológia legkorszerűbb alapmunkáit”. (31.)

1608-ban megjelent a *Hanau Bibliája*, a *Vizsolyi Biblia* javított kiadása, immár negyedréti formátumban. Molnár Károlyi Gáspárt és munkáját tiszteletben tartva hajtott végre kisebb módosításokat: egységesített és kiegészített, s ha szükséges volt, a teljesség érdekében fordított is. Kiadása előtt Miskolczi Csulyak Istvántól tájékozódott, tud-e arról, hogy a Bibliát Magyarországon valaki ki akarja adni. Marburgban dolgozott, és Móríc hesseni fejedelem támogatta munkáját, aki a magyar grammatika elkészítésének munkálatait is patronálta. Az újabb magyar nyelvű Biblia kiadásának kedvező fogadtatása volt mind Magyarországon, mind Németországban. Újdonságnak számított, hogy 1607-ben megjelent Zsolttárcsönyve (*Psalterium Ungaricum*) és Kis Katekizmus bibliakiadásába is bekerült.

Igen hamar elfogyott az 1500 példány (akár csak korábban Károlyi bibliafordítása, amely 700–800 példányban jelent meg), így szükségessé vált

az újabb kiadás. Az *Oppenheimer Biblia* 1612-ben jelent meg (2000 példányban), immár nyolcadrét, „kisdéd formában”; így csökkent az ára, s könnyebben lehetett hordozni is. A Biblia ezen harmadik kiadásával olyan kötetet adott a hívek kezébe, amelyben együtt voltak olvashatók a Biblia könyvei, a zsolttárok, a keresztyén hit igazságai, valamint az egyházi szertartások formái és szabályai: a *Psalterium* után ugyanis beillesztette a magyar nyelvre fordított, teljes Heidelbergi Kátét és a pfalzi rendtartást. Molnár ezen kiadásával a David Pareus-féle (Neustadt, 1594), a genfi (1588) és a herborni protestáns kiadásokat (1602–1603, 1605) követte. Újabb bibliakiadásában is kijavította a sajtóhibákat, s a helytakarékoság érdekében szerkezeti átalakításokat is végzett a szövegben, pl. kihagyta a lapszéli jegyzeteket.

A Biblia újabb, immár negyedik kiadásának szándékáról mind az *Oppenheimer Biblia* előszavában, mind az *Imádságos könyvecske* ajánló levelében ír. Ezt végül is nem ő, hanem az Amszterdamban tanuló magyarországi diákok jelentették meg (1645). Tervezte, hogy fólió méretben is kiadja a Bibliát, ez azonban majd Szenci Kertész Ábrahámnak sikerül (Várad–Közlövár, 1660–1661). Molnár Albert bibliakiadásának több része önállóan is megjelent, így zsolttárfordítása, *Heidelbergi Katekizmus*, a *Házi tábla* és az *Agenda*.

Szomorúan látta, hogy „a keresztyén atyafiak kezénél egynéhány zavaros folyamatú” könyvek vannak. Molnár 1612–1615 közötti magyarországi tartózkodása idején határozta el, hogy magyar nyelven ő is lefordít és kiad egy imádságos könyvet. Heinrich Bullinger *Christliche Betbüchlein*-jének (Zürich, 1584) a Johann Jacob Frisius által átdolgozott változatát (Zürich, 1600) vette alapul. Az épületes, igen hasznos olvasmány a nagyszombati eklézsiában élő kegyes nőknek készült, akik „tisztá imádsággal” kívánták Istent tisztelni, továbbá azoknak, akik „az Istennel való nyájas beszélgetés”-re vágytak (Jean Calvin). Az *Imádságos könyvecske* (Heidelberg, 1621) a Szenci Molnár által korábban elkészített zsolttár-, káté- és agen-

da-fordítások és bibliakiadások folytatásának tekinthető.

Szenci Molnár Albert bibliakiadásai nemcsak a protestáns hívekre, hanem a katolikusokra is nagy hatást tettek, és bibliafordítási polemikák eredményeztek a 17. század első felében. A katolikus egyházon belül is viták folytak a Biblia egyéni olvasásáról vagy annak tiltásáról. A tridentini zsinaton (1545–1563) újra a Vulgátát tették meg az egyetlen hiteles és használandó bibliafordításnak, és a nemzeti nyelvű bibliafordítások felkerültek a Szent Hivatal által felügyelt Indexre. Az Index tilalma különböző mértékben érvényesült az egyes európai országokban, hiszen az Index Kongregáció egy alapos vizsgálat után a vegyes vallású vidékeken élő katolikusok számára hasznosnak ítélte a bibliaolvasást. A magyar nyelvű biblia kérdése 1604-től a Szent Hivatal napirendjén volt, többször is engedélyezték a Biblia magyar nyelvre fordítását és kiadását, Pázmány Péter hathatós támogatásával. A Szentírás magyar nyelvre fordításán két jezsuita is dolgozott, Káldi György és Szántó Arator István – Szántó kézírata azonban elveszett, megsemmisült, míg Káldié 1626-ban, Bécsben megjelent: „Azután sok főemberek kívánságára kinyomtatattam avégre, hogy a magyarok megvetvén Károlyinak hamisan fordított Bibliáját, ha kívánák a Szentírást olvasni, annak igaz fordítását olvassák.” Káldi György bibliafordításához írt értekezésében, az „Oktató Intés”-ben elemzi Károlyi bibliafordítását és Molnár Albert bibliakiadásait, rámutat azok fogyatkozásaira és szemükre veti, hogy új Bibliát koholtak. Teológiai, egyháztörténeti, dogmatikai kérdéseken túl megpróbálja bebizonyítani, hogy a katolikus egyház nem tiltotta meg a Szentírás nemzeti nyelvre történő fordítását; egyébként pedig „nem mindig hasznos a Biblia saját nyelven való olvasása”, hiszen a tudatlanság, a tanulatlanság tévútra vezetheti a hívőt. Károlyi csak „patvarkodik”, és ok nélkül akarja a katolikusokat meggyűlöltetni. Káldi szerint Károlyi és Szenci Molnár „káromolják, és sokképpen vádolják, a magok fordítását pedig dicsérik és cégéreztetik.” Nem csak hasznos nem volt, hanem egyenesen ártalmas a munkájuk. Művük tele van fogyatkozásokkal,

ezért sem a Szent Biblia, sem a Szentírás nevet nem érdemli meg, s „nem méltó se hitelre, se olvasásra, amint akárki is eszébe veheti, ha ez oktató intésemet jó szívvel megolvassa” – írja Káldi. Károlyi ugyan dicséri saját bibliafordítását, „mint bűdös bornak ékes cégért tézsen”, de hiába, mert az ő és Molnár munkája homályos értelmű, „elváltoztatták az igaz bötüt”.

Pázmány Péter, az „esztergami érsek” is tollat ragadott, s több művében (pl. a *Kalauz* második kiadásában: Pozsony, 1623) is vitatkozik felekezeti ellenfeleivel. Vitatkozik, s közben több vonatkozásban is pozitívan értékeli a magyar nyelvű protestáns bibliafordításokat és -kiadásokat.

Szenci Molnár örömmel fogadta a katolikusok magyar nyelvű bibliafordítását, az abban megjelent támadásokat annál kevésbé. Káldi Györgygel azonban nem ő szállt vitába, hanem Dengelegi Péter, vitairatának címe: *Rövid anatómia, mely keszitetet a Nagy Szombati Kaldi György Papanak intesenek fel metelesere ...* (Gyulafehérvár, 1630). Műve, amely egyébként az egyetlen magyar nyelvű írása, az „Oktató intés” tagolását követve négy részre osztja írását, s ilyen beosztásban cáfolja Káldi értekezésének vádjait. Visszautasítja, sőt visszafordítja a katolikus egyházra Káldi vádaskodásait, összefoglalja a vita kialakulását; bebizonyítja, hogy a Bibliát mindenki olvashatja, s hogy megengedett annak saját nyelvre való fordítása. Védelmébe veszi és teológiai és nyelvészeti érvekkel igazolja Károlyi Gáspár bibliafordításának és Szenci Molnár Albert bibliakiadásainak hitelességét. Dengelegi Péter képzettségét, nyelvi kompetenciáját az általa használt számtalan szerző és mű igazolja; s igaz ez annak ellenére, hogy természetesen ő is használt loci communeseket. Hangsúlyozza, ahogy később Pósházi János is, hogy a protestánsok nem tartják hibátlannak a *Vizsolyi Bibliát*, abban azonban „semmi hit és idvösség ellen való fogyatkozás” nincs. Vásárhelyi Judit azonosította Dengelegi forrásait: az ókori szerzőket, az egyházatyákat, a skolasztikus bölcseleket, a 16–17. századi teológusokat, katolikusokat (köztük igen sok a jezsuita), protestánsokat (főként a Roberto Bellarmino ellen író angol,

német és holland szerzőket), valamint az általa használt nyomtatott bibliakiadásokat is.

Molnár Albert bibliakiadásai az ellenreformáció idején „lelki táplálékot és fegyvert nyújtottak a protestáns híveknek”, (202.) valamint vitára készítettek a katolikus ellenfeleket, így pl. Pázmányt és Káldit is. Írói tevékenységét a hagyomány és korszerűség, kiegészítés és egységesítés, szerkezeti átalakítás, fordítás fogalmakkal jellemzi. Vásárhelyi Judittal egyetértve Molnár munkásságának követőit láthatjuk Köleséri Sámuelben, Szenci Kertész Ábrahámban és Tótfalusi Kis Miklósban, akik „a korabeli bibliai tudományosság és filológia alapján álló, szép kiadásokkal örvendeztették meg kortársaikat”. (203.)

Vásárhelyi Judit filológiai elemzi Szenci Molnár Albert szerkesztői és textológiai munkáját, megvizsgálja a korabeli, külföldön és Magyarországon megjelent bibliakiadásokat. Fordítói stílusára, forrásaira vonatkozó megállapításai gazdagítják és kiegészítik eddigi ismereteinket.

ZVARA EDINA

Borsa, Gedeon: Katalog der Drucke des 16. Jahrhunderts in der Österreichischen Nationalbibliothek. Wien NB 16. Band I. Deutsches Sprachgebiet: A–Biber. Baden-Baden, 2007, Valentin Koerner, 396 l. /Bibliotheca Bibliographica Aureliana CCXII./

Egy sok szempontból is tanulságos vállalkozás eredményének első kötetét vehetjük kézbe a „Bibliotheca Bibliographica Aureliana” 212. köteteként. Lassan, amikor az európai könyves szakma készül egy kutatási szakaszt lezáró monográfia, az 1958-ban megjelent Henri-Jean Martin–Lucien Févre: *L’Apparition du livre* című mű első kiadásának 50. évfordulóját ünnepelni (és számba venni az elmúlt 50 év európai könyvtörténetírását), könyvként megjelent egy katalógus, amely gondolatként nagyjából abban az időben született meg, és amelynek intenzívebb munkálatai is 30 éve elkezdődtek. A katalógus Borsa Gedeon munkája, vagyis egyetlen kutatóé, aki – természetesen a nemzetközi bibliog-

ráfiai szakma segítő közreműködésével – olyan munkát végzett el, amelyet általában munkacsoportok, kutatói közösségek szoktak. Tovább folytatva a kötet kapcsán felmerülő kérdések felvillantását kiemeljük, hogy az informatika világában, az internet-korszakban ez a katalógus papíron jelent meg, és áll a kutatók rendelkezésére. Furcsának mondható továbbá az is, hogy egy nemzeti könyvtár munkatársa, egy magán-személy adja ki egy másik nemzeti könyvtár egy gyűjteményének a katalógusát. Mindenre van azonban magyarázat, és reméljük, a katalógus történetének minden részlete olyan tanulságokkal is szolgál majd, amelyek nem maradnak következmények nélkül.

Borsa Gedeon, a magyar kutató, nem először alkot európai könyvtörténeti kézikönyvet. A 16. századi olasz nyomdászattörténet aligha kutatható a *Clavis typographorum librorumque Italiae 1465–1600* (Vol. I–II. Bp.–Baden-Baden, 1980) nélkül. Persze ne szerénykedjünk, a világon egyedülálló magyar retrospektív nemzeti bibliográfia (*RMNy*, kiadástörténettel, teljes szakirodalmi bibliográfiával és valamennyi kiadvány címlapfotójával) ugyancsak jelentős részben a Borsa Gedeon által kidolgozott elvek szerint készül. Könyvtörténeti írásait tanítványai összegyűjtötték, és kiadták (*Könyvtörténeti írások I–IV*. Bp. 1996–2000.), igaz, készíthetik a következő kötetet, hiszen az utolsó megjelenése óta újabb kötetnyi közleménye jelent meg Magyarországon és Európa több országában. Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy egy magyar kutató elsősorban Itália, illetve a német nyelvterület iránt érdeklődik. A magyar retrospektív nemzeti bibliográfia összeállításának céljai – összegyűjteni valamennyi a történelmi Magyarországon megjelent kiadványt, valamennyi, bárhol a világon megjelent magyar nyelvű kiadványt, olyanokat is, amelyeknek szerzője, vagy munkatársa Magyarországról származó személy volt, illetve olyanokat is, amelyek Magyarországot érintik témájukkal – kódolják ezt az érdeklődési kötelezettséget. Bécs, az egykori Kaiserliche Hofbibliothek az első nem magyarországi könyvtár, amelynek anyagát részletesen meg kell ismerni. És ha már kézbe kell venni azt a 42 000 16. szá-

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETE ÉS AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRATA

REVUE DE L'INSTITUT DES SCIENCES
LITTÉRAIRES DE L'ACADÉMIE HONGROISE
DES SCIENCES ET DE LA
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE SZÉCHÉNYI
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE ET DE LA PRESSE

123. ÉVFOLYAM 2007. 1. SZÁM

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG – COMITÉ DE RÉDACTION

KÓKAY GYÖRGY *felelős szerkesztő*
MONOK ISTVÁN *társzerkesztő*
TÓDOR ILDIKÓ *szerkesztő*
KULCSÁR PÉTER
NAGY LÁSZLÓ
ROZSONDAI MARIANNE
P. VÁSÁRHELYI JUDIT
VIZKELETY ANDRÁS

SZERKESZTŐSÉG – RÉDACTION

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

*Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS and/or AMERICA: HISTORY AND LIFE.*

Megjelenik negyedévenként – Trimestrielle

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, a kézbesítőknél; e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon: 303-3440; További információ: 06-80-444-444. Példányonként megvásárolható a következő könyvesboltokban: a *Kis Magiszter Könyvesbolt*-ban (1053 Budapest, Magyar u. 40.), a *Balassi Kiadó* könyvesboltjában (1023 Budapest, Margit u. 1.), az *Írók Boltjában* (1061 Budapest, Andrásy út 45.) és az *Osiris Kiadó* könyvesboltjában (1053 Budapest, Veres Pálné u. 4–6.). **Külföldön terjeszti** a *Batthyány Kultur-Press* Kft. (H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6., tel./fax: 201-8891).

Előfizetési díj 2006-tól egy évre 1800 Ft.

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg alatt vagy után). A Tanulmányok rovatba szánt kéziratához fél oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk. Különlenyomatok (legkevesebb 30 példány) a szerkesztőséghez a szerzői korrektúrával együtt visszaküldendő *Adatlapon* rendelhetők meg az ott olvasható tájékoztatás szerint.

Folyóiratunknak ez a száma
a Nemzeti Kulturális Alap és az Oktatási és Kulturális Minisztérium
támogatásával jelent meg.

nka

Nemzeti Kulturális Alap

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

OKM

TARTALOM

<i>Németh András</i> : Közép-európai verses Tízparancsolat egy 15. századi esztergomi iskolás-könyvben	1
<i>Tóth F. Péter</i> : Az ismeretlen (?) Karádi-kódex margójára	22
<i>Stibli Anikó</i> : Az eperjesi Zimmermann könyvtár 1687-ben	44
<i>Rózsa Mária</i> : Magyar tematika a Grenzböten című folyóiratban (1881–1922)	63
<i>Závodszy Géza</i> : A feledés névtelenje. A publicista Tóth Móric	81

KÖZLEMÉNYEK

<i>Varga Bernadett</i> : Sásvári Gergely 1570-es, ismeretlen munkájáról	96
<i>Perger Péter</i> : Felbukkant egy unikális 16. századi magyar kalendárium	104
<i>Vincze Dániel</i> : Egy Thököly Imre tevékenységét bemutató, kiadatlan mű	107
<i>Németh Gábor</i> : A zirci apátság könyvállománya a 18. században	114
<i>Bálint Gábor</i> : A pesti ponyva virágkora az 1930–1940-es években	121

FIGYELŐ

<i>Hegyi Ádám</i> : Beszámoló a kelet-közép- és délkelet-európai könyv- és kultúrtörténet a korai újkorban című nemzetközi konferenciáról	134
---	-----

SZEMLE

Fehér Katalin: „Neveljünk polgárokat!” Nyilvánosság és nevelés a reformkorban. Bp. 2006. (<i>Kókay György</i>)	136
P. Vásárhelyi Judit: Szenci Molnár Albert és a Vizsolyi Biblia új kiadásai. Előzmények és fogadtatás. Bp. 2006. (<i>Zvara Edina</i>)	138
Borsa, Gedeon: Katalog der Drucke des 16. Jahrhunderts in der Österreichischen Nationalbibliothek. Wien NB 16. Band I. Deutsches Sprachgebiet: A–Biber. Baden-Baden, 2007. (<i>Monok István</i>)	141
Außen-Ansichten. Bucheinbände aus 1000 Jahren aus den Beständen der Bayerischen Staatsbibliothek München. Wiesbaden, 2006. (<i>Rozsondai Marianne</i>)	143
Mádl, Antal: Nikolaus Lenau und sein kulturelles und sozialpolitisches Umfeld. München, 2005. (<i>Muth Ágota Gizella</i>)	145